

LAIKINŲJŲ APSAUGOS PRIEMONIŲ TAIKYMO PROBLEMATIKA CIVILINIAME PROCESE

Evaldas Magdušauskas, Ramūnas Jucevičius, Olegas Beriozovas

Kazimiero Simonavičiaus Universitetas

Anotacija

Šiame straipsnyje yra siekiama įvertinti laikinųjų apsaugos priemonių taikymo problematiką įvairaus pobūdžio civilinėse bylose. Tema yra aktuali, nes dažnu atveju nagrinėjant civilines bylas ginčo šalys prašo taikyti laikinąsias apsaugos priemones, kad būtų užtikrintos jų teisės dar iki galutinio teismo sprendimo priėmimo. Tokie prašymai dažnu atveju būna tenkinami. Pagrindiniai tikslai, taikant laikinąsias apsaugos priemones, susiję su tuo, kad teismo sprendimo įgyvendinimas nebūtų neįmanomas ar apsunkintas. Kiekvienu atveju dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo teismas sprendžia individualiai, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją ir vadovaudamasis konkrečiais teisinius santykius reglamentuojančiais principais. Bendrąją prasme laikinųjų apsaugos priemonių taikymo institutas yra svarbi civilinio proceso dalis, kurio paskirtis - sukurti sąlygas tinkamam būsimo teismo sprendimo įvykdymo užtikrinimui. Tačiau esant tokiai laikinųjų apsaugos priemonių taikymo reikšmei, taikant šias priemones, dažnai yra susiduriama su įvairiomis problemomis. Tuo tikslu straipsnyje bus apžvelgiamos laikinųjų apsaugos priemonių samprata, jų rūšys ir taikymo sąlygos. Taip pat bus apžvelgiami probleminiai šių priemonių taikymo aspektai teismų praktikoje.

Reikšminiai žodžiai: laikinosios apsaugos priemonės, civilinis procesas, teismų praktika, taikymo problematika

Įvadas

Vienas iš pagrindinių civilinio proceso tikslų, kuris yra įtvirtintas Lietuvos respublikos civilinio proceso kodekso (toliau - LR CPK) 2 straipsnyje - ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus. Šiame kontekste būtent laikinų apsaugos priemonių taikymo institutas yra įrankis, padedantis įgyvendinti civilinio proceso keliamus tikslus, ir leidžiantis užtikrinti teismo sprendimo įvykdymą išnagrinėjus bylą (Lietuvos respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002). Užsienio teisės doktrinoje buvo pažymėta, jog laikinosios apsaugos priemonės yra vienos iš neįprasčiausių ir didelę reikšmę turinčių priemonių. Tokių priemonių taikymą lemia veiksmai, kurie nėra iki galo aiškūs ir susiję su tam tikru teismo sprendimu, darant prielaidą, jog ateityje, nesiėmus priemonių, bus padaryta nepataisoma žala, kurios nebus galimybės ištaisyti (Doržinkevič, & Maculevičienė, 2023). Procesinis laikinųjų apsaugos priemonių taikymo teisinis pobūdis lemia, kad: 1) laikinosios apsaugos priemonės visada yra laikino pobūdžio suvaržymai, jų taikymas yra ribotas laiko atžvilgiu ir jos galioja tik iki galutinio ginčo išsprendimo; 2) tokios priemonės taikomos prevenciniu tikslu, siekiant išvengti būsimo teismo sprendimo įvykdymo negalimumo arba pasunkėjimo; 3) laikinosios apsaugos priemonės neturi nei prejudicinės, nei *res judicata* galios (Kaufmann-Kohler, & Rigozzi, 2015). Taikydamos laikinąsias apsaugos priemones, teismas nesprenžia šalių ginčo, o tik patikrina, ar yra pagrindas jas taikyti. Konkrečios laikinosios apsaugos priemonės parenkamos ir taikomos atsižvelgiant į tai, kokio pobūdžio byla nagrinėjama, ieškinio reikalavimų dydį ir rūšį, skolininko veiksmus ir kitas reikšmingas aplinkybes (Lietuvos respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002).

Laikinių apsaugos priemonių institutas taikomas esant konkrečioms įstatymų nustatytoms sąlygoms. Dažniausiai tokios sąlygos nustatytos civilinį procesą reglamentuojančiuose teisės aktuose ar specialiuose įstatymuose. Atskiras privatinųjų teisinių santykių sritis reglamentuojančiuose teisės aktuose gali būti nustatytos ne tik atskiros laikinių apsaugos priemonių rūšys, bet ir specialūs tokių priemonių taikymo pagrindai, ypatumai bei įgyvendinimo specifika. Šiame straipsnyje plačiau nagrinėjamos būtent civiliniame procese taikomas laikinių apsaugos priemonių institutas ir jo problematika. LR CPK 144 straipsnyje yra įtvirtintos šios bendro pobūdžio sąlygos: 1) ieškinio pagrįstumas; 2) nesiėmus priemonių, teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti arba tapti neįmanomas. Kituose teisės aktuose laikinių apsaugos priemonių taikymo sąlygos gali skirtis, nes kiti teisės aktai reglamentuoja specialias šių priemonių taikymo sąlygas (Doržinkevič, & Maculevičienė, 2023).

Temos aktualumas. Civiliniame procese proceso dalyviai dažnu atveju, sprendžiant įvairius ginčus, naudojami laikinių apsaugos priemonių institutu. Taip pat teismų praktikoje pastebima tendencija prašyti taikyti laikinas apsaugos priemones bet kokiame ginče. Dažnu atveju teismas tenkina tokius prašymus ir šių priemonių taikymo institutas yra naudojamas būtent užtikrinti asmenų teises iki teismo sprendimo priėmimo. Kadangi šios priemonės taikomos gana dažnai, tai yra susiduriama su įvairiomis jų taikymo problemomis, ypač sparčiai keičiantis laikams ir tobulėjant technologijoms.

Tyrimo objektas - laikinių apsaugos priemonių taikymo problematika civiliniame procese.

Tyrimo tikslas - išanalizuoti laikinių apsaugos priemonių instituto sampratą ir jo taikymo problematiką.

Uždaviniai: 1) aptarti laikinių apsaugos priemonių sampratą; 2) išanalizuoti laikinių apsaugos priemonių instituto taikymą civiliniame procese; 3) identifikuoti laikinių apsaugos priemonių taikymo problematiką.

Tyrimo metodai. Atliekant temos analizę, taikomi mokslinės literatūros ir teisės aktų analizės, apšamosis, sisteminimo ir apibendrinimo metodai.

Laikinių apsaugos priemonių samprata

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra įtvirtinta nuostata, kuri suteikia asmeniui teisę kreiptis į teismą dėl teisminės gynybos kai yra pažeistos jo teisės ir laisvės, be to ši nuostata reiškia, jog asmuo ne tik turi teisę kreiptis į teismą, tačiau ir tikėtis teisingo sprendimo, kurį būtų galima realiai įgyvendinti (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Vadovaujantis teisės į teisminę gynybą principu, tokia gynyba turi būti veiksminga, reali ir efektyvi. Bendrąja prasme laikinių apsaugos priemonių paskirtis yra užtikrinti materialinių teisių gynybą bei nenagrinėjant ir nesprenžiant ieškinio pagrįstumo užtikrinti būsimo teismo sprendimo įvykdymą. Pažymėtina, kad laikinas apsaugos priemones gali taikyti tik teismas, todėl tai parodo kiek reikšmingas ir svarbus šis civilinio proceso įrankis. Pažeistos asmenų subjektinės teisės bus apgintos tik tuomet, kai teismo sprendimas bus tinkamai įvykdytas. Civilinis procesas teisme gali trukti tam tikrą laiką, kuris gali būtų pakankamai ilgas ir per tą laiką dėl įvairių objektyvių ar subjektyvių nesiėmus jokių priemonių gali būtų sunku arba neįmanoma įvykdyti galutinį, įsiteisėjusį teismo sprendimą (Doržinkevič, A., 2023). Lietuvos kasacinis teismas formuojamoje praktikoje yra pažymėjęs, jog laikinosios apsaugos priemonės atsižvelgiat į jų tikslą, gali būti kelių rūšių: „1.) konservacinės paskirties laikinosios apsaugos priemonės, užtikrinančios padėties, esančios bylos nagrinėjimo metu, stabilumą, *status quo* išsaugojimą; 2.) teisinius santykius laikinai sureguliuojančios laikinosios apsaugos priemonės, sudarančios sąlygas užtikrinti asmenų teisių

apsaugą, ginčo teisinių santykių normalų funkcionavimą, kol nėra priimtas ir įsiteisėjęs teismo sprendimas; 3.) prevencinės priemonės, užkertančios kelią žalai ar kitiems neigiamiems padariniams atsirasti;“ (Lietuvos apeliacinis teismas, 2020). Taip pat laikinosios apsaugos priemonės gali būti skirstomos pagal jų pobūdį: 1) nustatančias draudimus, dar kitaip suprantamus kaip pareigą susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo; 2.) nustatančias įpareigojimus atlikti tam tikrus aktyvius veiksmus. Gali būti skirstomos ir pagal savo objektą: 1.) turtinio pobūdžio laikinosios apsaugos priemonės, kurios nukreiptos į turtą; 2.) neturtinio pobūdžio laikinosios apsaugos priemonės, taikytinos bylose, kuriose nėra reiškiama turtinio pobūdžio reikalavimai (Lietuvos respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002). Šiame kontekste galima pažymėti, jog tradiciškai poreikis taikyti prevencinio pobūdžio laikinasias apsaugos priemones lėmė keli veiksniai: ilgas civilinių bylų nagrinėjimo laikas ir tendencingas atsakovų elgesys imtis nesąžiningų, dalinai neteisėtų veiksmų, siekiant pakenkti būsiamam teismo sprendimo įvykdymui (Kazhashvili, 2018).

Laikinių apsaugos priemonių institutą reglamentuoja LR CPK XI skyriaus, 5 skirsnio nuostatos. Taip pat su laikinosiomis apsaugos priemonėmis susijusių nuostatų ir jų taikymo ypatumais yra Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme, Viešųjų pirkimų įstatyme, Komercinio arbitražo įstatyme, Įmonių bankroto įstatyme ir kituose panašaus pobūdžio teisės aktuose. LR CPK 145 straipsnio pirmoje dalyje yra pateiktas laikinųjų apsaugos priemonių sąrašas, tačiau jis nėra baigtinis ir tame pačiame kodekso straipsnyje reglamentuota, jog teismas be išvardintų priemonių gali taikyti kitas įstatymuose numatytas ar teismo pritaikytas priemones, kurių nesiėmus teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti ar pasidaryti nebeįmanomas (Lietuvos respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002). Šiame kontekste svarbu pažymėti, kad teismas gali taikyti tik tokias laikinasias apsaugos priemones, kurios yra numatytos įstatymuose bei kurios yra susijusios su konkrečiais byloje pareikštais reikalavimais. Bendriausia prasme šios priemonės – teismo taikomos priemonės, kuriomis vienai iš šalių proceso metu ar dar iki jam prasidedant yra garantuojama laikinoji apsauga. Tai pat šiomis priemonėmis siekiama išsaugoti status quo, kuri užtikrintų, jog priėmus tai šaliai reikšmingą sprendimą jį būtų galima įvykdyti ir dėl to nekiltų jokių neigiamų padarinių ar neatsirastų žalos dėl teismo trukmės (Klaipėdos apygardos teismas, 2014).

Lietuvos teisės doktrinoje ir teisės aktuose yra įtvirtintos panašios laikinų apsaugos priemonių taikymo sampratos kaip ir kitose šalyse. Pavyzdžiui Anglijos civilinio proceso taisyklės numato, jog šių priemonių institutas gali būti taikomas dar neprasidėjus teisminiam procesui, kai klausimas yra skubus, neatidėliotinas ar tokių priemonių taikymo reikalauja teisingumo įvykdymas. Tokiomis priemonėmis ieškovas gali siekti savo interesų užtikrinimo, kad jam nebūtų pakenkta iki teismo proceso. Pavyzdžiui Ispanijos teisėje laikinųjų apsaugos priemonių taikymo paskirtis yra panaši, tačiau teisės aktuose nurodoma platesnė esmė, nurodoma, kad tai yra susiję su efektyvia teisine gynyba. Šių priemonių institutas aiškinamas kaip teismo priimami įsakymai ar draudimai. Bulgarijoje šios priemonės taikomos, kai ieškovo teisių gynimas tampa neįmanomas arba yra labai apsunkinamas. Taip pat pažymėtina, kad priešingai nei Lietuvoje, Bulgarijoje prašymas taikyti laikinasias apsaugos priemones turi būti pagrįstas rašytiniais įrodymais. Šiuo atveju matyti, kad formuojamu požiūriu panašiausia laikinųjų apsaugos priemonių koncepcija panašiausia yra Lietuvos ir Anglijos teisėje (Subačiūtė-Dulinskienė, Mirinavičius, Juška, 2015).

Laikinių apsaugos priemonių taikymas

Pagrindiniai laikinųjų apsaugos priemonių taikymo pagrindai yra įtvirtinti LR CPK 144 straipsnyje. Šio straipsnio nuostatas galima laikyti kaip tam tikru testu pagal kurį sprendžiama ar prašymas taikyti laikinąsias apsaugos priemones bus tenkinamas. Visų pirma sprendžiant klausimą dėl šių priemonių taikymo, ieškinio reikalavimas turi būti „tikėtinaai pagrįstas“. Antras kriterijus, kurį turi atitikti prašymas taikyti šį institutą yra tai, jog jo nepritaikius teismo sprendimas gali pasunkėti arba tapti visiškai neįvykdomu (Lietuvos respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas, 2011). Taip pat LR CPK 144 str. straipsnio antroje dalyje nurodyta, jog laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos tiek nepareiškus ieškinio, tiek bet kurioje proceso stadijoje (Lietuvos respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002). Iš šios įstatymo nuostatos galima suprasti, jog laikinųjų apsaugos priemonių taikymo institutas yra svarbus ir taikomas dažnu atveju, ko pasėkoje teismas susiduria su daug iššūkiu formuojant praktiką ir aiškinant teisės normas, kurios įstatymo leidėjo nurodomos gana siauros, todėl platesnis instituto taikymas tenka teismų kompetencijai formuojant praktiką (Doržinkevič, 2023).

Vertinant tikėtai pagrįsto ieškinio sąvoką, Lietuvos apeliacinis teismas yra pažymėjęs, jog taikydamas laikinųjų apsaugos priemonių institutą teismas iš esmės nenagrinėja ieškinio pagrįstumo, taip pat netiria bei nevertina ieškinio teisinių ir faktinių argumentų ar juos pagrindžiančių įrodymų, o tik nustato preliminarią tikimybę, kad pateiktų įrodymų pagrindu dėl pareikštų reikalavimų galėtų būti priimtas ieškovo palankus teismo sprendimas. Teismas gali atsisakyti taikyti laikinąsias apsaugos priemones dėl ieškinio preliminarus nepagrįstumo, tik tuo atveju kai reikalavimas yra aiškiai nepagrįstas, o ieškovas savo teisėms ginti pasirinko akivaizdžiai netinkamą ir neproporcingą ar neleistiną savo civilinių teisių gynimo būdą. Taip pat kai pateiktos faktinės aplinkybės visiškai nepagrindžia reikalavimo. Tai reikštų, kad atsisakyti taikyti priemones dėl tariamo nepagrįstumo būtų galima tik tada, kai jau ieškinio priėmimo stadijoje, būtų galima daryti prielaidą, kad reikalavimo nebus galima taikyti dėl jo nepagrįstumo (Lietuvos apeliacinis teismas, 2021).

Vertinant antrąjį kriterijų, dėl teismo sprendimo pasunkėjimo arba jo neįvykdymo įvykdyti, Lietuvos apeliacinis teismas yra pažymėjęs, jog LR CPK nuostatose neįtvirtintas sąrašas pavyzdinių kriterijų, kuriais remdamasis teismas galėtų nuspręsti, ar kyla byloje teismo sprendimo neįvykdymo rizika. Šis klausimas galėtų būti tinkamai išspręstas tik išanalizavus ir įvertinus konkrečios faktinės situacijos aplinkybes (Lietuvos apeliacinis teismas, 2023). Tiek teismų praktikose tiek įvairiose šaltiniuose pabrėžiama, jog laikinosios apsaugos priemonės turi būti siejamos su jų paskirtimi. Bendrąją prasme poreikis taikyti laikinųjų apsaugos priemonių institutą atsirado dėl kelių veiksnių: ilgo teismo proceso nagrinėjant civilines bylas, kuris gali užsitęsti ne vienerius metus ir tendencingas atsakovų bandymas imtis nesąžiningų veiksmų siekiant sutrukdyti teismo sprendimo įvykdymui (Armalis, 2016). Taigi siekiant užkardyti tokius nesąžiningus veiksmus teismų praktikoje buvo suformuota praktika, kurioje išaiškinta jog grėsmė dėl galimo teismo sprendimo neįvykdymo yra siejama su atsakovo nesąžiningumu ir tai kiekvienu atveju yra atskiras dalykas, kurį tenka įrodyti ieškovo (Lietuvos apeliacinis teismas, 2023). Tačiau ne visos priemonės yra prevencinio pobūdžio, todėl ne visoms joms būtina įrodyti kitos šalies nesąžiningumo faktą. Todėl grėsmė ieškovo palankaus teismo sprendimo įvykdymui kiekvienoje byloje yra nustatinėjama individualiai, atsižvelgiant į faktines aplinkybes, pareikštus reikalavimus, pateiktus įrodymus ir kitas svarbias tos bylos aplinkybes (Lietuvos apeliacinis teismas, 2021).

Dažnu atveju argumentas, kuriuo grindžiamas teismo sprendimo neįvykdymas arba jo pasunkėjimas – didelė ieškinio suma. Šis kriterijus dažnu atveju Lietuvos teismų praktikoje buvo laikomas kaip savarankiškas pagrindas, kuris patvirtina laikinųjų apsaugos

priemonių taikymo būtinumą. Toks aiškinimas vyravo ilgą laiką, tačiau konkrečiai įstatymuose įtvirtintas nebuvo. Taip pat buvo aiškinama, kad didelės sumos kriterijus nors ir nėra vienas iš pagrindinių, tačiau gali būti svarbus, tačiau buvo prieita išvadų, kad šis kriterijus neturi pastovaus turinio, todėl gali būti lengvai nugincytas. Šiuo metu taikant laikinųjų apsaugos priemonių institutą didelės sumos kriterijus teismų praktikoje laikomas svarbiu į jį yra atsižvelgiama, tačiau kiekvienu atveju jis yra vertinamas individualiai pagal tam tikras subjektyvius požymius: subjektų turinę padėtį ir panašiai (Armalis, 2016).

Pažymėtina, kad taikant laikinųjų apsaugos priemonių institutą teismas pagrįdė vadovaujasi ekonomiškumo, teisingumo ir proporcingumo principais. Teisingas, tinkamas ir proporcingas laikinųjų apsaugos priemonių taikymas yra labai svarbus praktikoje, nes su tuo yra susijusios pagrindinės asmens teisės ir laisvės, kurios gali būti ribojamos net kol nėra priimtas teismo sprendimas. Ekonomiškumo principas reiškia, jog bendra laikinųjų apsaugos priemonių suma neturėtų būti didesnė už ieškinio sumą. Taip pat ekonomiškumo principas reikalauja, jog teismas turi taikyti būtent tokias ir būtent tiek laikinųjų apsaugos priemonių, kad būsimas teismo sprendimo įvykdymas būtų galimas. Apibūdinat teisingumo principo taikymą laikinųjų apsaugos priemonių taikymo kontekste, galima pažymėti, jog principas įpareigoja teismą vykstančio proceso išlaikyti visų proceso šalių interesų pusiausvyrą. Paskutinis iš paminėtų principų - proporcingumo principas, kuris šių priemonių taikymo kontekste reiškia, kad teismas taikydamas šį institutą teismas turi atsižvelgti tiek į ieškovo, tiek į atsakovo teisėtus interesus bei nei vienam nesuteikti nepagrįsto intereso. Taip pat pagal šiuos visus principus galima suprasti, jog teismas galėtų netaikyti laikinųjų apsaugos priemonių, jeigu jų neigiamas poveikis būtų didesnis už teikiamą naudą (Lietuvos apeliacinis teismas, 2021-10-14).

Laikinųjų apsaugos priemonių taikymo problematika

Darbe minėta, kad laikinųjų apsaugos priemonių institutas yra svarbi civilinio proceso dalis. Šio instituto pagrindinis tikslas – sudaryti sąlygas, jog būsimas teismo sprendimo būtų įvykdytas sėkmingai (Kazhashvili, 2018). Pagal šiuo metu galiojančius teisės aktus laikinąsias apsaugos priemones gali taikyti bet kurios instancijos teismas, kurio žinioje yra byla, tai reglamentuota LR CPK 147 straipsnio 2 – oje dalyje (Lietuvos respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002). Tai lemia, kad su šio instituto taikymu gali tecti susidurti bet kuris bendrosios kompetencijos teismas. Taip pat pažymėtina, kad LRCPK 151 straipsnio 2 dalyje, numatyta, jog sprendimas dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, kasacine tvarka nėra skundžiamas. Iš to kyla tiek praktinės tiek teorinės problemos, kurio teismo kompetencijai yra priskirta laikinųjų apsaugos priemonių praktikos formavimo funkcija. Lietuvoje teismų praktika formuoja Lietuvos aukščiausiasis teismas, tačiau esant tokiam reguliavimui, matyti, kad galimai praktikos formavimo pareigą laikinųjų apsaugos priemonių taikymo kontekste turi Lietuvos apeliacinis teismas (Doržinkevič, 2023). Taip pat šiame kontekste svarbu, jog Lietuvos aukščiausiasis teismas yra pasisakęs, kad nors teismas ir nenagrinėja kasacinių skundų dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, tačiau Lietuvos aukščiausiasis teismas gali formuoti teismų praktiką laikinųjų apsaugos priemonių taikymo klausimais ir priimti tam tikrus sprendimus bylose, susijusiose su šio instituto taikymu (Lietuvos aukščiausiasis teismas, 2022). Taigi kyla pagrįstas klausimas, kurio teismo kompetencijai tenka pareiga formuoti praktiką dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, nes dėl vienodos praktikos nebuvimo arba jos išsiskyrimo, susiduriama su problemomis, taikant šį institutą, kuris, kaip minėta anksčiau, taikomas gana dažnai. (Doržinkevič, 2023).

Laikinosios apsaugos priemonės yra procesinio pobūdžio institutas ir tai nėra susiję su galutiniu teismo sprendimu, tačiau pažymėtina, jog vienodos teismų praktikos formavimas yra privalomas tiek tarpinėms proceso pobūdžio nutartims, tiek galutiniams sprendimams. Lietuvos konstitucinis teismas yra pažymėjęs, jog: „Teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, *inter alia* anksčiau sprendžiant analogiškas bylas.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2006). Šių priemonių institutas akivaizdžiai yra susijęs su teisės taikymu, kaip ir kiti įvairūs sprendimai, todėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo aiškinimui turi būti formuojama vienoda teismų praktika. Tik tokiu atveju bus tinkamai užtikrinamas šio instituto vykdymas. Tačiau pagal šiuo metu galiojančius teisinius reguliavimus teoriškai praktiką gali formuoti net septynių instancijų teismai – penki apygardų teismai, Lietuvos apeliacinis ir Lietuvos aukščiausiasis teismas (Doržinkevič, 2023).

Kitas probleminis aspektas, su kuriuo susiduriama, taikant laikinųjų apsaugos priemonių institutą – teismo sprendimo taikyti šias priemones nevykdymas. Atsakomybė kaltam asmeniui, kuris nevykdė teismo nustatytų apribojimų, numatyta LR CPK 145 straipsnio 9-oje dalyje. Šioje straipsnio nuostatoje įtvirtinta, jog kaltam asmeniui, pažeidusiam 145 straipsnio 1 dalies 1, 6, 7, 8 ir 12 punktuose nurodytus apribojimus, gali būti skiriama iki trijų šimtų eurų bauda už kiekvieną pažeidimo dieną. Taip pat numatyta, jog ieškovas turi teisę išieškoti iš tų asmenų nuostolius, atsiradusius dėl teismo nutarties dėl laikinųjų apsaugos priemonių neįvykdymo (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002). Kaip matyti iš šios įstatymų nuostatos, asmeniui, nevykdančiam nutarties, gali būti taikomos kelios teisinės priemonės: bauda ir teisė reikalauti atlyginti nuostolius. Šiuo atveju bauda turi skatinamąjį bei atgrasomąjį poveikį, kuriuo asmuo yra skatinamas laikytis nutarties dėl laikinųjų apsaugos priemonių, kitu atveju pats patirs finansinių nuostolių. Tačiau tokiu būdu nėra užtikrinamas ieškovo interesas, nėra kompensuojami jo patirti nuostoliai. Antra teisinė priemonė – teisė reikalauti atlyginti nuostolius suprantama kaip ieškovui įstatymų suteikta priemonė, kuria naudojantis asmuo turi teisę į teisinę gynybą, naudojantis civilinės deliktinės atsakomybės taikymo institutu. Reikalaujant žalos atlyginimo, reikėtų įrodyti tokių nuostolių atsiradimą dėl kitos šalies galimai neteisėtų veiksmų ar neveikimo, o toks reikalavimas galėtų būti pareikštas toje pačioje byloje, kurioje buvo nuspręsta taikyti laikinąsias apsaugos priemones. Tačiau pažymėtina, jog tokią teisę asmuo turėtų išnagrinėjus bylą ir susiklosčius situacijai, jog netenkinus pagrindinio reikalavimo, asmens teisė reikalauti nuostolių atlyginimo dėl konkrečiai laikinųjų apsaugos priemonių nevykdymo ankstesnėje proceso stadijoje realiai gali tapti neįmanomu, nes nebeliktų ieškovo interesų užtikrinimo dalyko. Taigi, nors šis institutas yra sureguliuotas ir įtvirtintas įstatymų nuostatose, tačiau dažnu atveju yra susiduriama su praktiniu jo įvykdymu bei ne visais atvejais būna užtikrinti ieškovo interesai. (Jokubauskas, Višinskis, 2023).

Teismo sprendimų dėl laikinųjų apsaugos priemonių nevykdymo kontekste pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (Toliau LR BK – 245) straipsnyje yra įtvirtinta atsakomybė už teismo sprendimo, nesusijusio su bausmėmis, nevykdymu. Sankcijoje numatyta, jog tas, kas nevykdė teismo sprendimo, nesusijusio su bausmėmis, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu (Lietuvos respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Taigi, kaip kraštutinė priemonė, išnaudojus visas civilines ar administracines priemones užtikrinti teismo sprendimo įvykdymą, kaltininkui, nevykdančiam teismo sprendimo, galėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, tačiau, kaip ir minėta, baudžiamoji teisė yra kaip kraštutinė

priemonė, todėl šabloniškai dėl kiekvieno teismo sprendimo nevykdymo baudžiamoji atsakomybė netaikoma, turi būti tam tikros konkrečios sąlygos ir aplinkybės. Lietuvos aukščiausiasis teismas savo praktikoje yra pažymėjęs, jog: „kvalifikuojant veiką pagal BK 245 straipsnį, nepakanka vien nustatyti teismo sprendimo nevykdymo fakto, svarbu yra įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su bausmių taikymu priemonėmis (administracinėmis, drausminėmis, civilinėmis sankcijomis, visuomenės poveikio priemonėmis ar pan.). Be to, baudžiamosios teisės priemonės yra „ultima ratio“ (kraštutinės priemonės), kai dėl tyčinių kaltininko veiksmų kitomis teisinėmis priemonėmis negali būti apginamos nukentėjusiojo teisės. Teismų praktikoje ne kartą pažymėta, kad ne kiekvienas teismo sprendimo, nesusijusio su bausme, nevykdymo atvejis reiškia šioje normoje nurodyto baudžiamąjį nusizengimą padarymą. Priešingu atveju, formalus BK 245 straipsnyje įtvirtinto teisinio reguliavimo aiškinimas neatitiktų baudžiamosios atsakomybės, kaip kraštutinės teisinės priemonės paskirties, taip pat nusikalstamos veikos sampratos, t. y. paneigtą pačią baudžiamosios teisės esmę. Todėl baudžiamoji atsakomybė pagal BK 245 straipsnį gali būti taikoma ne automatiškai dėl kiekvieno teismo sprendimo nevykdymo fakto, bet tik kaip kraštutinė priemonė, nustačius tinkamą padarytos veikos pavojingumą ir atsižvelgus į teisinį reguliavimą, užtikrinantį teismo sprendimo įvykdymą procesinėmis priemonėmis“ (Lietuvos aukščiausiojo teismo nutartis baudžiamojoje byloje, 2019).

Apibendrinant galima teigti, kad taikant laikinasias apsaugos priemones, yra susiduriama su įvairiomis problemomis, kurios susijusios su dalinai nevienodos praktikos aiškinimu, taip pat svarbu yra teisinis reguliavimas, kuriuo yra reglamentuojama atsakomybė už teismo paskirto sprendimo taikyti šių priemonių institutą nevykdymą. Taigi pažymėtina, kad visada svarbu yra vienodas ir aiškus teismų praktikos formavimas bei proporcingas įstatymų leidėjo numatytas teisinis reglamentavimas.

Išvados

1. Laikinasias apsaugos priemones taiko teismas. Nagrinėdamas klausimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo teismas nesprenžia ginčo iš esmės o tik patikrina ar yra tikslas ką nors taikyti. Bendrąja prasme šios priemonės skirtos apsaugoti ginčo šalių interesus tiek proceso metu, tiek jam neprasidėjus, bei nenagrinėjant ir nesprenžiant ieškinio pagrįstumo, užtikrinti būsimo teismo sprendimo įvykdymą. Taip pat laikinosios apsaugos priemonės yra išskiriamos pagal savo tikslą, pobūdį ir objektą.
2. Spręsdamas klausimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo vadovaujantis LR CPK nuostatomis, teismas turi įvertinti ieškinio reikalavimo tikėtina pagrįstumą ir įvertinti, jog nepritaikius šių priemonių, instituto teismo sprendimas gali pasunkėti arba tapti visiškai neįvykdomu. Laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos tiek nepareiškus ieškinio, tiek bet kurioje proceso stadijoje, o tai parodo, kad laikinųjų apsaugos priemonių taikymo institutas yra svarbus bei taikomas dažnu atveju, ko pasekoje teismas susiduria su daugybe iššūkių formuojant praktiką ir aiškinant teisės normas, kurios įstatymo leidėjo nurodomos gana siauros. Taip pat pažymėtina, kad, spręsdamas klausimą dėl šių priemonių taikymo, teismas pagrindinė vadovaujasi ekonomiškumo, teisingumo ir proporcingumo principais.
3. Nagrinėjant laikinųjų apsaugos priemonių taikymo problematiką yra susiduriama su problemomis dėl ne visada vienodos teismų praktikos formavimo, kadangi pagal galiojantį teisinį reglamentavimą šio instituto praktiką teoriškai gali formuoti net

septynių instancijų teismai – penki apygardų teismai, Lietuvos apeliacinis ir Lietuvos aukščiausiasis teismas. Kitas probleminis aspektas, su kuriuo susiduriama taikant laikinųjų apsaugos priemonių institutą – teismo sprendimo taikyti šias priemones nevykdymas, kuris nevykdančiam asmeniui gali užtraukti civilinę atsakomybę, gali būti teismo paskirta finansinė bauda. Kaip kraštutinė priemonė gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, tačiau tik išimtiniais atvejais. Taigi, svarbu yra vienodas ir aiškus teismų praktikos formavimas bei proporcingas įstatymų leidėjo numatytas teisinis reglamentavimas.

Literatūra

1. Armalis, K. (2016). Laikinių apsaugos priemonių taikymo testas Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje. *Teisė*, 100, 68-80.
2. Doržinkevič, A. (2022). Principle of Proportionality and Classification of Measures Implementing the Principle of Proportionality in the Context of Interim Measures. *Teisė*, 123, 85-97.
3. Doržinkevič, A., & Maculevičienė, I. (2023). Laikinių apsaugos priemonių taikymo sąlygos specialiųjų kategorijų civilinėse bylose. *Jurisprudencija*, 30(1), 138-158.
4. Jokubauskas, R., & Višinskis, V. (2023). Asmeninio pobūdžio teismo sprendimo vykdymo priverstine tvarka problemos. *Jurisprudencija*, 30(1).
5. Kaufmann-Kohler, G., & Rigozzi, A. (2015). *International arbitration: law and practice in Switzerland*. Oxford University Press.
6. Kazhashvili, G. (2018). Provisional Measures in the Practice of European Court of Justice and European Court of Human Rights. *J. Law*, 231.
7. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjos 2014 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje, Nr. 2S-685-253/2014. <https://eteismai.lt/byla/183538394896259/2S685253/2014?word=antstolio%20%C4%AFgaliojim%C5%B3%20vir%C5%A1ijim>. [žiūrėta 2023-10-28]
8. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1130-1120/2020, <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaijeska/teks-tasspx?id=42645cf0-2412-4f1c-b50f-08c25b2166ab>. [žiūrėta 2023-10-25]
9. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1070-798/2021, <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaijeska/teks-tas.aspx?id=8cee14e8-5424-4fe4-8d09-bd35a4d59e36>. [žiūrėta 2023-10-30]
10. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-961-464/2021, <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaijeska/teks-tas.aspx?id=ba17ff5e-4c3c-4451-b127-f88b4bcd2483>. [žiūrėta 2023-10-29]
11. Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-352-330/2023, <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaijeska/teks-tas.aspx?id=9d7c1dfc-85f0-45cb-b447-d33eaf64c307>. [žiūrėta 2023-10-30]
12. Lietuvos aukščiausiojo teismo 2019 m. vasario 12 d., nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-719/2019, <https://eteismai.lt/byla/183878926046643/2K-13-719/2019?word=3k-3-217-2005>. [žiūrėta 2023-11-20].

13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-82-313/2022, <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiseska/tekstas.aspx?id=33e0057b3cd0-4aa3-a2115bf068618957>. [žiūrėta 2023-10-25]
14. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas (Valstybės žinios, 2011, Nr. 85- 4126) .
15. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340).
16. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Aidas. 1992, Nr. 33-1014
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, Valstybės žinios, 2006, Nr. 36-1292.
18. Subačiūtė-Dulinskienė, G., Mirinavičius, E., & Juška, H. (2015). Ieškovo ir atsakovo interesų pusiausvyra laikinųjų apsaugos priemonių taikymo kontekste: teorinės ir praktinės išvalgos. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose, I*(11), 209-216.

Evaldas Magdušauskas, Dalia Perkumienė

Problematic aspects of the application of provisional measures in the civil process

Summary

This article analyzes problematic aspects of the application of provisional measures in various civil cases. The topic is urgent, because in many civil cases the parties of the dispute request the application of temporary protection measures in order to ensure their rights even before the adoption of the final court decision. Such requests are often granted. The main objectives of the application of interim measures relate to the fact that the implementation of the judgment would not be impossible or difficult. In each case the court decides on the application for interim measures individually, taking into account the specific situation and in accordance with the specific principles governing legal relations. In the general sense, the institute for the application of interim measures is an important part of civil proceedings, the purpose of which is to create conditions for proper enforcement of future court decision. However, given the importance of the application of interim measures, these measures often involve various problems. Thus, the article will review the concept of interim measures, their types and conditions of application. It will also provide an overview of the problematic aspects of the application of these measures in case law.

Keywords: interim measures, civil procedure, case law, application issues